

MODERNLEŞME SÜRECİ İÇERİSİNDE ERZURUM KONUT MİMARİSİNİN GELDİĞİ NOKTA

İ.Umut KUKARACI -A.Murat AKTEMUR*

Geleneksel Erzurum evlerinin yapım-işlev-biçim ilişkilerini yönlendiren en önemli etken iklim olmuştur. Erzurum konut mimarisinde dikkat çeken birinci özellik; iklimin etkisiyle dışa kapalıdır. İklim, malzeme seçiminde de etkili olmuş, kalın duvarlı mesken ortaya koyma düşüncesini hakim kılmıştır¹. Evler dışa küçük ölçülü ve az sayıda pencereyle açılır (Resim:1). Soğuk iklimin etkisiyle oluşan bu durum, genellikle iki katlı evc basık ve masif bir görünüm vermektedir. Pencereler mazgal türünde dıştan içe doğru genişlemektedir².

Geleneksel Erzurum evinde vazgeçilmez bir unsur olarak dikkat çeken sofa soğuk iklimin etkisiyle küçülerek bir geçiş birimi halini almıştır. Sofanın işlevini ise zemin katta yer alan avlu ve tandirevi üstlenmiştir. Böylece tandirevi Erzurum evinin plânında belirleyici unsur olarak yer almıştır. Zira harem (kışodası) odaları zemin katta ve tandirevine açılır vaziyette ele alınmıştır (Resim:2, Çizim:1). Erzurum evinin plân oluşumunda belirleyici rol üstlenen tandirevinde iklimin etkisini yansıtan bir başka oluşum da kırlangıç kubbedir (Resim:3). Isı merkezi durumundaki ve kışın ev halkının en uzun süreli kaldığı mekân olan tandirevinin ışıklandırma problemi cephede açılan bir pencere yerine kırlangıç örtünün tepce noktasında açılmış tepe penceresiyle çözülmüştür. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan yörede, ahır birimleri soğuk iklimin etkisiyle, evden de ulaşılabilir bir tarzda, avluya veya tandirevine bitişik olarak ele alınmıştır³.

Tarihin her döneminde şiddetli depremlere maruz kaldığı bilinen Erzurum'da⁴ yer sarsıntılarına karşı duvarların esnekliğini ve dayanıklılığını artırmak amacıyla ahşap hatıllara fazlaca yer verilmiştir. Yine deprem tedbirleri

* Uzm. (Mimar) - Uzm. (Sanat Tarihiçi), Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Öğretim Elemanları .

¹ H. HOTAN, "Erzurum'da Sivil Mimari ve Özellikleri", **Arkitekt**, S.171-172, İstanbul, 1946, s.62;

O.KARABEKİR, "Erzurum Mutfaqları",**Türkiyemiz**, S.43, İstanbul, 1984, s.1; H.KARPUZ, Türk İslâm Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri, Ankara, 1993. s.5; H. GÜNDOĞDU, "Genel Özellikleriyle Erzurum Evleri", **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S.3, Erzurum, 1997, s.29.; H. DOĞANAY, "Erzurum'un Genel Coğrafi Özellikleri", **Şehr-i Mübarek Erzurum**, Ankara, 1989, s.277.

² HOTAN, A.g.m., s.62; KARPUS, A.g.e., s.44; GÜNDOĞDU, A.g.m., s.30.

³ GÜNDOĞDU, A.g.m., s.31.

⁴ DOĞANAY, A.g.m., s.264.

olarak, duvarlar aşağıdan yukarıya fark edilemeyecek şekilde inceltilecek örülmek suretiyle zemin yükü azaltılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kapı, pencere, yüklük, ocak, üst örtü gibi elemanların başlangıç ve bitiş kısımlarında ahşap hatıllara, kirişlere yer verilmiş olması, ahşabın hafif, esnek, ve geniş alanların geçilmesine imkân veren bir malzeme oluşu göz önüne alınarak, aynı şekilde depremlere karşı alınmış tedbirler olarak düşünülebilir⁵.

Tarih boyunca çeşitli toplulukların mücadele alanına dönüştürdüğü Anadolu'nun serhat şehri Erzurum'un, XI. yüzyılda Türklerin eline geçmesiyle yeni mimari yapılanmalara uğradığı şüphe götürmeyen bir gerçektir. Elbette ki yerli Hıristiyan halkın kendi kültür ve yaşam tarzına uygun geliştirdiği mimari tarz ile, yeni gelen Türk toplumunun birikimleri arasında bir sentez olduğu gözardı edilmemelidir. Bu ilk yapılanmada Türkler, özellikle yapıım teknolojilerini yerli halktan alarak, kendi düşünce ve hayat yapısına uyarlamış olmalıdır⁶. Yörenin soğuk iklimine uygun olarak geliştirilmiş olan yapı teknikleri ve malzeme seçiminde tamamen yerli halkın tecrübelerinden istifade edilmiş, ancak işlev ve biçimde, kültürel ve dinî tercihler ön plana çıkarılmıştır. Evlerdeki mahremiyet tedbirleri ve süslemedeki orijinal Türk motifleri, bu düşüncenin en güzel ispatıdır (Resim:4).

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda doğudaki en önemli Osmanlı şehirlerinden biri ve aynı zamanda cyalet merkezi olmasının doğal sonucu olarak Erzurum'un nüfusu; hayli önem kazanmış, ticari potansiyeli artmış, stratejik bakımdan da oldukça önemli bir konuma yükselmiştir. Ancak XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya çıkan Rus istilalarıyla bu avantajlarını yitirmiş, işgaller neticesinde mimaride kısmi değişimler yaşanmıştır⁷. Özellikle azınlık ustaların çalışmalarında klasik örneklerde rastlamadığımız; açık balkonlara, barok tarzda sütunlara, kapı ve pencere kemerlemesi gibi değişik uygulamalara yer verilmiş olması, mimari anlayıştaki değişimin göstergesi sayılabilir⁸ (Resim:5).

XIX. yüzyılın başlarında Türk-İslâm yaşama biçiminin tamamen standartlaştığı Erzurum'da, konut mimarisinde görülen bir takım özelliklerin yöre halkının sosyo- kültürel yaşam biçimiyle paralellik gösterdiği de bir gerçektir⁹.

İçe dönük yaşama kültürünün sonucu olarak; cephelerin dışı kapalılığı, tırhıç uygulaması (Resim:6), giriş kapılarındaki gelenin cinsiyetine hitap eden

⁵ GÜNDOĞDU, A.g.m., s.29.

⁶ GÜNDOĞDU, A.g.m., s.29.

⁷ GÜNDOĞDU, A.g.m., s.29.

⁸ KARPUZ, A.g.e., s.44

⁹ GÜNDOĞDU, A.g.m., s.29.

kapı tokmakları ve selâmlık-harem uygulaması, Erzurum ailesinin dış dünya ile olan ilişkilerinde, mahremiyet anlayışının birer tezahürüdür¹⁰. Ataerkil aile sisteminin hakim olduğu ev içerisinde her odada, çekirdek ailenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek gusülhane (kehriz) lcrin uygulanmış olması ise (Resim:7), aile içi mahremiyetin en güzel şekilde çözüldüğünü göstermektedir.

Komşunun ışığına, güneşine, havasına ve mahremiyetinc saygılı, gösterişten uzak cepheler, özelliğini yine Erzurum halkının inanç sisteminden almaktadır. Bunun yanında ev içi süslemeler, günün tamamına yakın bir kısmını evde, özellikle tandırcıvınde geçiren hanımların ruh sağlığına hitap edecek tarzda, zengin ve görsel açıdan huzur telkin edecek inceliktedir. Evin en güzel yerinde tasarlanmış ve en süslü odası olan selâmlık ise Türk halkının genel özelliği olan misafirperverliğin bir yansımasıdır.

Yine özellikle çok programlı konak tipi cvlerde yüksek duvarlarının çevrelediği bahçeler de Erzurum' lunun tabiata yakın olma, hatta tabiatla iç içe olma arzusunun yansıması olarak dizayn edilmiştir (Resim:8).

Modern anlayışta inşa edilmiş günümüz Erzurum evine gelince; 1839'da Tanzimat Fermanı'nın yürürlüğe konulması, meslek loncalarının kapatılarak, toplumun anonim birikimi olan kültürel değerlerin nesilden nesile aktarımı geleneğini ortadan kaldırmıştır. Bu durum mimari alanda da etkisini yoğun olarak göstermiştir. Böylece son 150 senede Anadolu topraklarında geçmişinden kopuk, Batının ev planlarındaki saray hayatı özentisinin anlamsız ve bilinçsiz taklidi neticesinde; kimliksiz, içerisinde barınan insanların yaşama kültürüne uymayan ve sağlıksız bir konut mimarisi gelişmiştir¹¹. Türkiye topraklarında yaşanan bu mimari katliamdan Erzurum da nasibini almış, XIX. yüzyıla kadar şirin bir Osmanlı kenti iken (Çizim:2), bugün diğer Anadolu şehirleri gibi, çarpık yapılaşmanın ve acımasız betonlaşmanın kollarına itilmiştir (Resim:9,10).

Bilim ve teknoloji alanında büyük gelişmelere sahne olan XX. yüzyılda, betonarme yapı sistemi ortaya çıkmış ve çok kısa bir sürede kabul görerek toplum hayatına girmiştir. Çok katlı binaların yapımına imkân sağlaması, bu sistemin en büyük başarısı olmuştur. Öz kültürüne sahip çıkamamış, hemen her alanda, dolayısıyla mimarlıkta da yetkin ve vasıflı elemanlar yctiştirememiş toplumlarda olduğu gibi, Türkiye'de de bu sistem bilinçsizce benimsenmiş, hatta en başarılı!.. şekilde uygulanmıştır. Bu sürece tepki olarak oluşan millî mimarlık hareketleri ise, toplumun tamamını kapsayacak ve etkileyecek güce erişemeyerek

¹⁰ GÜNDOĞDU, A.g.m, s.30.

¹¹ T. CANSEVER, İslam'da Şehir ve Mimarî, İstanbul, 1997, s.147,150.

başarısızlığa uğramıştır¹².

Betonarme sistemin bu cazibesi, Türk konut mimarisinde apartmanlaşma sürecini hızlandırmış, Erzurum'un da içinde bulunduğu Anadolu'nun tüm şehirleri, kısa sürede çok katlı apartman dairelerinin oluşturduğu yüksek binalara kavuşturulmuştur!..

Yapım sisteminin değişmesi, yapı malzemelerinin de değişmesi sonucunu getirmiştir. Doğayla uyum içinde inşa edilen geleneksel mimarinin yakın çevreden temin edilen doğal yapı malzemeleri yerine; iklimi, topografyası ve kültürel yapısı gözctilmeden, her yörede standart ve fabrikasyon yapı malzemeleri kullanılmaya başlamıştır.

Betonarme yapım sistemi ve günümüz yapı malzemelerinin sağladığı imkânlarla üretilen çok katlı apartmanlar, deprem ve yangın gibi afetlerin büyük maddî- manevî tahribatlar yapabileceği yığınlar haline dönüşmüş, hatta insanların depolandığı silolar gibi bir işlev üstlenmiştir.

Çok katlı konutlarda her kat, altındaki katlar tarafından taşındığından, taşıyıcı sistemin maliyeti yükselmektedir. Deprem kuşağında bulunan Erzurum'da¹³, depreme dayanıklılık için alınan ek tedbirlerle çok katlı konutların maliyeti daha da artmaktadır¹⁴. Ayrıca apartmanın inşası tamamen bitmeden hiç bir konut kullanıma açılmadığı gibi, her bir konutun inşa süresini uzattığından, gecikmeden doğan ek inşaat masrafı, konut maliyetini artırmaktadır¹⁵.

Bugün seri halde üretilen konutlarda, Türk-İslâm ev geleneğinin mükemmel bir çözümü olan, mekânların çok amaçlı kullanıma göre düzenlenmesi fikri terk edilmiş, misafir odası, yatak odası, oturma odası gibi ayrımlara gidilerek ev içinde kişi başına düşen alan ve dolayısıyla ölü alanlar gereksizce artırılmış, bu da yine konut maliyetine yansımıştır. Ev maliyetini artıran mekânların özelleşmesi, konutun tefriş edilmesinde de ek masraflara yol açmıştır. Her mekânın ayrı ayrı özellikte işlevlendirilmesinin getirdiği ilave harcamalar, neredeyse evin maliyetine denktir. Bu sebeple günümüz Erzurum'unda ev sahibi olmak, insanların büyük çoğunluğu için hayalden öteye gitmemektedir. Zaten yapılan evlerin büyük çoğunluğu aile için **yuva, ocak** olmaktan öte, bir barınak, bir yatırım aracı olarak görülmektedir.

Ataerkil aile sisteminin terk edilmesi, mutfak, banyo gibi ortak kullanım

¹² Bkz. Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri, (11-12 Haziran 1984), Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul, 1985.

¹³ DOĞANAY, A.g.m., s.264.

¹⁴ CANSEVER, A.g.e., s.146.

¹⁵ CANSEVER, A.g.e., s.146.

alanlarının, her çekirdek aile için ayrı yapılmasını gerektirmiş, bu da yine kişi başına düşen alanın, dolayısı ile ev maliyetinin artmasına sebep teşkil etmiştir¹⁶.

Kış mevsiminin şiddetli yaşandığı Erzurum'da, hacimleri gereksiz yere büyük tutulan bu konutlar, merkezi ısı sistemiyle tümüyle ısıtılmakta, böylece konut kullanım maliyeti de artmaktadır.

Erzurum'da kırsal alandan göçle, kentsel hayatın tercih edilmesi eğilimleri, yeni oluşan Yenişehir, Dadaşkent, Yıldızkent ve Şükrüpaşa semtlerinde uydu kentlerin ortaya çıkmasına, bundan başka şehir merkezinde eskinin yıkılıp, yeninin yapılması zihniyetinin doğmasına neden olmuştur. Bu gelişimin sonucunda ise; çıkarıcı çevreler, şehri, arsa spekülasyonu mücadelesi alanına çevirmiş, böylece arsa fiyatları, dolayısıyla konut maliyetleri artmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da her biri eşsiz değerler taşıyan, millî kültürümüzün aynasını teşkil eden tarihi evler ve sokaklar, apartman arsası temini için ideal hedefler haline gelmiştir. Yine arsa spekülasyonları, şehir merkezinde yeşil alanlara yok denecek kadar az yer verilmesine, cadde ve sokakların, araç ve insan trafiğini karşılayamayacak derecede dar ve kullanışsız oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Ev yoğunluğunun şehirlerin kuruluş ve işletim masraflarını artırdığı somut bir gerçektir. Etrafındaki yoğun konut yapılaşması, Erzurum şehir altyapısını yetersiz kılmış, bu da, ek altyapı yenileme masraflarına yol açmıştır.

Günümüz yapılaşma ve şehirleşme sistemine devam edildiği sürece, bu ek masraflar katlanarak artacak ve telafisi mümkün olmayacak boyutlarda şehircilik sorunlarını beraberinde getirecektir.

Erzurum insanının millî- manevî değerleri ve bunların sentezi olan yaşama kültürünü dikkate almadan tasarlanan günümüz Erzurum konutlarında yapım teknolojisinde olduğu gibi işlev ve biçim özelliklerinde de bir çok sorunla karşılaşmaktadır.

Günümüz Erzurum evinde ele alınması gereken en önemli işlevsel (fonksiyonel) problem, aile mahremiyetinin sağlanamayışıdır. Erzurum insanının yaşam kültürü dikkate alınmadan tasarlanan konutların ithal fonksiyon çözümleri, bu kültürün gereklerine ve ihtiyaçlarına cevap verememektedir.

Aynı apartman içerisinde; yatayda ve düşeyde birbirine bitişik, altlı- üstlü yatak odaları, banyolar, duşlar, helâlar, ortak havalandırma bacaları ve ortak duvarlı balkonlar, ses yalıtımını yetersiz, hatta imkânsız kılmakta, böylece aile mahremiyeti sağlanamamaktadır (Çizim:3). Aynı şekilde konut içerisinde yapılan başarısız fonksiyon çözümleri, aile içi mahremiyeti de olumsuz yönde

¹⁶ CANSEVER,A.g.e., s.147.

etkilmektedir. Tuvaletlerin klimesinin tam anlamıyla ayak altında işlevlendirilmesi, evde ikinci banyo (duş) olmayışı ve genel banyonun da çocuk yatak odasıyla karşı karşıya olması gibi çözümler, aile içi mahremiyeti olumsuz yönde etkileyen işlevsel hataların en önemlilerindedir.

Günümüz Erzurum konutları, günlük misafir ağırlamaya kısmen uygun olsa da, yatılı misafir kabulüne imkân vermeyecek tarzda işlevlendirilmiştir.

Her mekâna sadece bir işlev yüklenmiş olması, evdeki mekânların sadece özel zamanlarda, ilgili işlev için kullanılmasını gerektirmiş, böylece belki de evin en kıymetli birimlerinin, çoğunlukla kapalı tutulması gibi hatalı bir kullanım alışkanlığının doğmasına ve yerleşmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra, uzun geçen kış aylarında kışlık yiyecek depolanması geleneğini halâ devam ettiren Erzurum halkının yaşadığı günümüz konutlarında, bu işlevi yüklenecek kiler, ambar gibi birimlere çoğunlukla yer verilmemiştir. Bu işlevsel noksanlık, kış için toptan alınan bazı kuru gıdaların, merdiven sahanlıklarında veya sonradan kapatılan balkonlarda depolanmasına, bu da zevksiz görüntülerin ve kötü kokuların oluşumuna yol açmaktadır (Resim:11). Buna merdiven sahanlıklarının asıl işlevini karşılayamayacak kadar dar oluşu da eklenince, gerek işlev, gerekse estetik sorunların boyutları daha da büyümekte, bu durum komşuluk ilişkilerini de olumsuz etkilemektedir. Özellikle apartman hayatında karşılaşılan en önemli sorunlardan bir diğeri ise, yemek kokularının birbirine karışması sonucunda ortaya çıkan olumsuz durumdur. Ayrıca çevre düzenlemelerinde bahçe ve otoparklara yeterince yer verilmemektedir. Erzurum evinin hem ihtiyaç programında, hem işlev şemasında yer alamayacak kadar ya aşırı lüks, ya da gereksiz kabul edilen bu unsurların eksikliği ise, gün geçtikçe daha fazla hissedilmektedir.

Biçim özellikleri mimari yapıların tanımlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Mimaride biçim, iç düzenlemenin dışa yansımaları olup, yörenin iklim ve doğal özelliklerinin yanında, yapıyı kullananların da yaşam kültürünün aynasıdır.

Günümüz mimari anlayışı, özellikle, insanımızın kimliğini yansıtmada konusunda, en mühim yapı grubunu teşkil eden konut mimarisi, ne yazık ki bu misyonu karşılayamamaktadır.

Yasal haklar aşılarak, saygısızca çıkılan konsollarla, zaten dar tutulmuş olan sokakları daha da daraltan, birbirine aşırı derecede yakın, karşılıklı inşa edilmiş çok katlı apartmanlar, günümüz Erzurum şehrinin sokaklarını belirleyen en önemli öğelerdir (Resim:12).

Mimaride yenilik adına; birbirinin havasını, güneşini, manzarasını, ışığını ve en önemlisi aile mahremiyetini ihlal eder yakınlık ve yükseklikte inşa edilen bu

apartmanlar, öz benliğimize yabancı, ithal mimari anlayışın, kültürel zenginliği hiç sayarak, sorumsuzca ortaya koyduğu çirkinlikler manzumesidir.

Bu çirkinlikler, cephede iklim şartlarına uygun olmayacak kadar büyük boyutlu ve gereksiz sayıdaki pencere ve balkonlarla desteklenmektedir. Genellikle hiç bir estetik kaygı taşımayan bu apartmanlar, ışık- gölge değerleri, renk, ölçü ve oran gibi teknik zenginliklerden yoksun olarak üretilmekle beraber, insanî boyutları aşan kütleleriyle, adeta doğaya meydan okuyan, doğayla savaştan bir konut mimarisi anlayışını temsil etmektedir.

Madde planında sebep olduğu sorunlardan söz ettiğimiz betonarme yapım sistemi, sosyo-kültürel alanda da toplumsal ve ferdî çöküntülere ve rahatsızlıklara sebep olabilmektedir.

Yeni yapım sisteminin maddeyi öne çıkaran gelişimi, konutların, aile için nesillerin yetiştirildiği huzur ortamı, yani yuva olmaktan çok, geleceğe rant sağlayan birer yatırım aracı ve barınak olarak inşa edilmesi sonucunu doğurmuştur¹⁷. Bu rant kavgası, Türk insanının tevazu, insana ve doğaya saygı, komşu hakkı gibi erdemlerinin zamanla yok olmasına ve yerini anımsız bir hırsa bırakmasına neden olmuştur. Bu rekabet, konutun edinilmesinden, tefrişine kadar yaygınlaşmıştır.

Osmanlı döneminde mahallelerin büyük bir aile kabul edilmesi, sorunların paylaşılması ve ortaklaşa çözümlenmesi, çocukların bu büyük aile ortamında, yaşlıların gözetiminde eğitilerek yetiştirilmesi gibi güzellikler de günümüzde yaşanmamaktadır. Yatılı misafir ağırlamaya imkân vermeyen günümüz konutları, insanımızın yüksek değerlerinden biri olan misafirperverliği de yok etmek üzeredir.

Türk evinin; **“doğayla savaştan, doğanın kan dolaşımı içinde yer alma”** ve **“gösteriştan uzak olma”** gibi önemli özelliklerinin terk edildiği günümüz konutu, insanî ilişkilerin körelmesine, sosyal hayatta samimiyetsiz ve soğuk çıkar birlikteliklerinin kurulmasına sebep olmuştur.

Maddi ve manevi zararlarına değinmeğe çalıştığımız betonarme yapım sistemi ve onun ürünü olan apartman daireleri, insanımızın fiziksel ve ruhsal sağlığını da olumsuz yönde etkilemekte, tedavi edilemez sürekli hastalıklara yol açabilmektedir.

Doğal malzemelerin terk edilip, modern anlamdaki malzemelerle inşa edilen beton yapıların iletkenlik, ısı ve nem geçirgenlik özellikleri insan sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

¹⁷ K. GÖNENÇ, *"İki Arada Bir Derede"*, *Mimarlık*, S. 260, Ankara, 1994, s.23.

Çok katlılıkla beraber, su, yeşillik, evcil hayvanlar gibi doğal güzelliklerin bir araya getirilebildiği peyzaj düzenlemeleri de terk edilmiştir. Böylece yerden, yani, topraktan ve doğal çevreden uzaklaşma, yaratılışının gerçeği toprağa çok bağlı olan insanımızın psikolojik yapısını olumsuz şekilde yönlendirmektedir.

Bu konuda geleneksel mimarimizin vazgeçilmez unsurlarından olan süsleme sanatımızın olumlu etkisini de unutmamak gerekir. Geleneksel Erzurum evinde gördüğümüz ahşaba ve taşla işlenmiş zengin motiflerden yoksun günümüz yapıları, estetik açıdan insanımızın ruh yapısını doyurmaya yetmemektedir.

Günümüz insanının yakalandığı stres hastalığının asıl sebebi; çoğunluğu estetik zevk taşımayan, aralarında yeşil alanlara yer verilmeden, birbirine aşırı derecede yakın inşa edilmiş, çok katlı apartmanlar ve onların oluşturdukları çevre düzenlemeleridir. Zaten, günlük hayatta gerek fiziksel ve gerekse ruhsal sağlığımızı tehdit eden hava ve ses kirliliğinin yanı sıra yoğun trafik, yukarıda bahsettiğimiz mimari anlayışın sonuçları değil midir?

Kısacası, günümüz mimari kültürünün ürünü olan konutlar, sokaklar ve mahallelerin oluşturduğu Erzurum şehri, sosyo-kültürel açıdan; ne geleceğin teminatı olan çocuklarımıza, ne çalışan ve üretken orta yaş grubu insanımıza, ne de hayat tecrübelerine ihtiyaç duyduğumuz yaşlılarımıza mutluluk vermektedir.

Yapım, işlev ve biçim özelliklerindeki bu çirkinleşmenin ve yozlaşmanın temel sebeplerinden bir diğeri ise: Erzurum'daki konutların büyük çoğunluğunun, mimarlık eğitimi almamış, başka meslek gruplarına mensup kişilerce tasarlanmış veya ithal edilmiş olmasıdır. Halkın teknik eleman konusunda yaptığı bilinçsiz tercihler ve bu sebeple oluşan haksız rekabet ortamı da, yapı üretiminde asıl sorumlu ve yetkili olan mimarların, mesleğini hakkıyla icra etmesini imkânsız kılmaktadır.

Yukarıda kısaca ele almaya çalıştığımız sorunlar sadece günümüz Erzurum konut mimarisinde ve şehirciliğinde değil, bütün Anadolu kentlerinde yaşanmaktadır. Dolayısı ile bu sorunların çözümünde başarılı olunabilmesi için, sadece yöresel çerçevede değil, bütün ülke sathında **“kültür ve mimaride öze dönüş”** seferberliği başlatılmalıdır. Bu çerçevede, öncelikle millî kültürümüze uygun yapıların ve şehirlerin inşa edilmesine imkân sağlayacak imar düzenlemeleri yapılmalıdır. Yapılaşmada iş ehline verilmeli, geçmişini iyi bilen, teknolojik gelişmelerden haberdar ve gelecek konusunda yüksek millî idcillere sahip mimarlar, teknik elemanlar ve hatta ustalar yetiştirilmelidir.

Konuttan şehre kadar, tasarımcılığın gerekli olduğu her aşama ve ölçekte, tarihin bize emanet ettiği ve her bir örneği asırların kültür birikimini yansıtan eserlerin taşıdığı misyon ve yansıttığı ruh ele alınmalıdır. Mimaride, özellikle

konut mimarisinde, Osmanlı şehirlerinde ortaya konmuş olan standartlar ciddi bir şekilde irdelenerek, günümüz kültür yapısı, hayat şartları ve teknolojik imkânlarına uygun sentez standartlar oluşturulmalıdır. Bu standartlar, her yörenin yaşama kültürü ve iklim şartlarına göre özelleştirilebilmelidir.

Konut tasarımında ailenin maddi çıkarlarının ve manevi değerlerinin korunmasına yönelik çözümler aranmalıdır. İnşa edilecek konutun, sahibi için bir yatırım aracı veya sadece bir barınak olması değil, ailenin öz kültürünü yoğun bir şekilde yaşayabileceği ve çocuklarını güvenle yetiştirebileceği, huzurlu bir yuva olması fikri, temel amaç edinilmelidir.

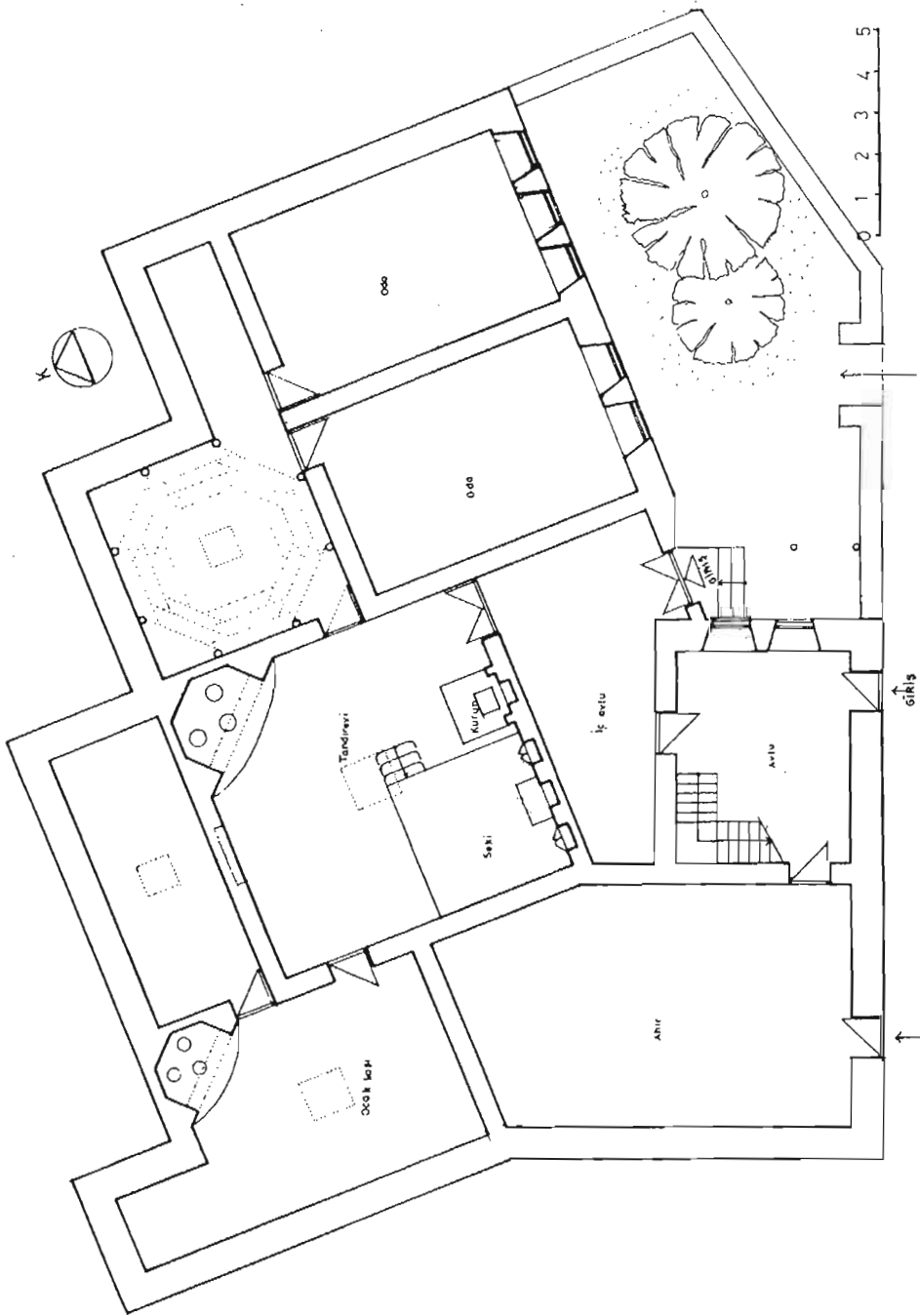
Tasarımcı ile kullanıcının aynı kültürün, hatta aynı iklimin insanı olması, konutun tasarımından inşasına kadar kullanıcının katılımının sağlanması, milli konut anlayışının ve üslubunun yeniden tesis edilerek, geleceğe aktarılmasında önemli rol oynayacaktır. Gerekli yasal düzenlemelerin yapılmış olması durumunda Erzurum için hatta Türkiye için 1,2 veya çok az sayıda 3 katlı, müstakil ve bahçeli evlerin inşa edilmesini savunan mimar ve şehir plancılarının görüşlerine katılmamak mümkün değildir.

SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

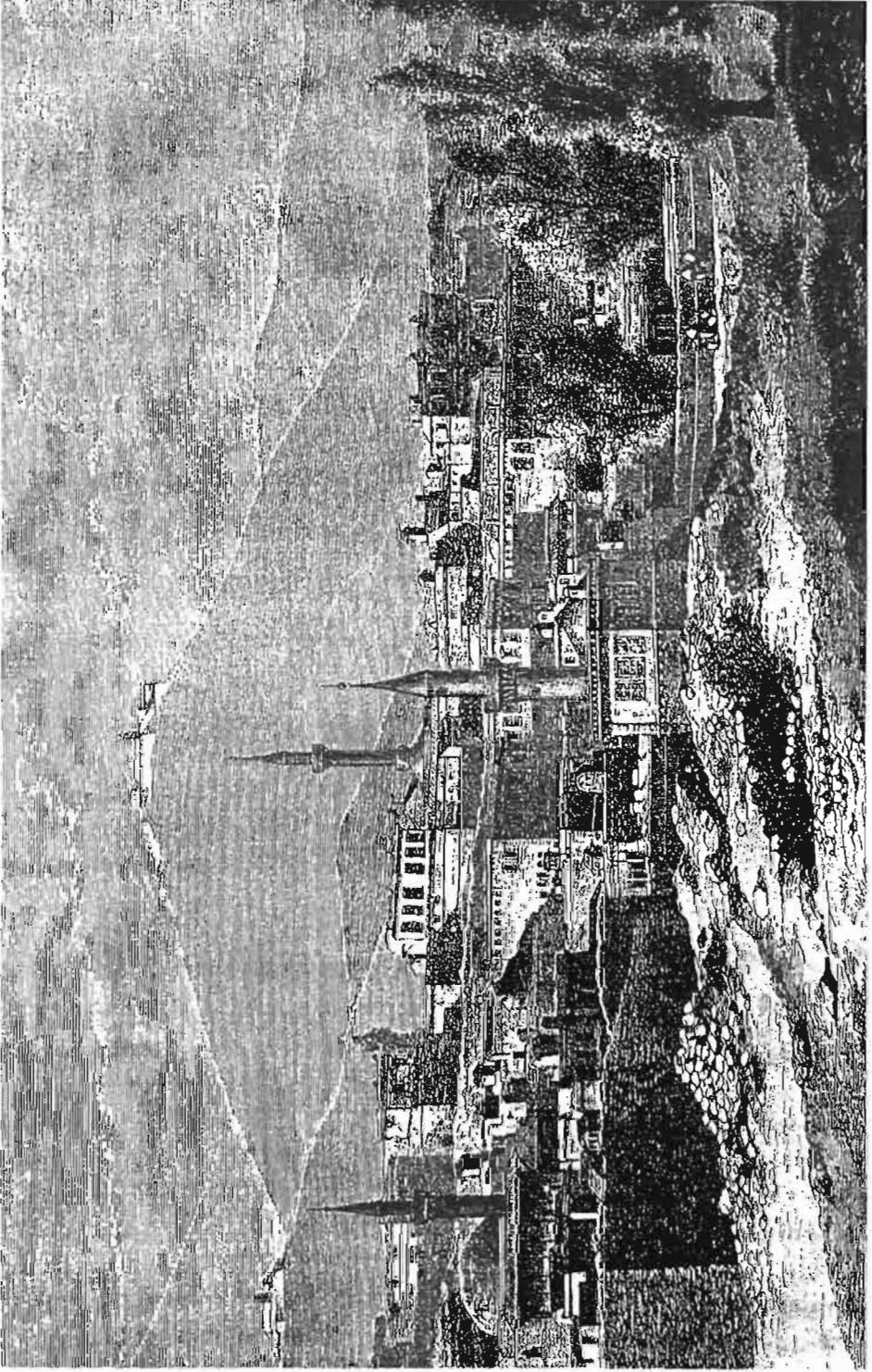
- AKIN, Günkut; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam, İstanbul,1985.
- AKKOYUNLU,Zahide;Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri,Ankara, 1989.
- AKPINAR, Ayşen; Geleneksel Konut Mimarisi ve Çevre Dokusu Korunmasına Bir Örnek: Osmaneli, (GSA Doçentlik Tezi) , İstanbul, 1982.
- AKSOY, Erdem; “*Ortamekan: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kuruluş Prensipleri*”, **Mimarlık ve Sanat**, No: 7-8, 1963, s. 39-92.
- AKTEMUR, A.Murat: “*Erzurum'da Kaybolan Kültür Değerlerimiz: Evler*”, **Sanatsal Mozaik**, S.29, İstanbul, 1998, s. 24-28.
- ALTINOK, Ülkü; Binaların Yeniden Kullanımı, YEM Yay., İstanbul, 1998.
- AKURGAL, Ekrem; “*Ulusal Mimarlığın Yeniden Doğuşu*”, **Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri**, (11-12 Haziran 1984, İstanbul), İstanbul, 1985, s.31-33.
- AREL, Ayda; Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, İzmir, 1982.
- ASLANOĞLU, İnci; “*Birinci ve İkinci Mimarlık Akımları Üzerine Düşünceler*”, **Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri**, (11-12 Haziran 1984, İstanbul), İstanbul, 1985, s.41-51.
- BALCI, Perihan; “*Mimaride Türk Milli Üslubunda Geleneksel Türk Evi*”, **Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri**, (11-12 Haziran 1984, İstanbul), İstanbul, 1985, s.91-114.
- BEKTAŞ Cengiz; “*Türk Evi*”, **Köken**, Ankara, 1974, No:1, s. 19-21; No: 2, s. 16-18; No: 3, s. 15-17.
- BEKTAŞ, Cengiz; Türk Evi, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1996.
- BULAÇ, Ali; “*İlk Ev ve İlk Şehir*”, **İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler**, C.I, İstanbul, 1996, s. 17-44.
- CANSEVER, Turgut; Şehir ve Mimari Üzerine Düşünceler, İstanbul, 1992.
- CANSEVER, Turgut; Ev ve Şehir, İstanbul, 1994.
- CANSEVER, Turgut; İslam'da Şehir ve Mimari, İstanbul, 1997.
- CANSEVER, Turgut; “*Osmanlı Evi*”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.X, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s.440-449.
- CEZAR, Mustafa; “*Türkler ve Şehirleri*” **İslâm Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler**, İstanbul, 1996, s.271-279.
- CEZAR, Mustafa; Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, İstanbul, 1977.

- CURZON, Robert; Armenia, A Year Erzerum and on the Fronties of Russia, Turkey and Persia, London, 1854.
- DİRİCAN, A.Rahmi; "Erzurum'da Konut ve Yakıt Sorunu", **50. Armağanı Erzurum ve Çevresi**, Erzurum, 1974, s.263-269.
- ELDEM, S. Hakkı; Türk Evi, C.I-II-III., İstanbul, 1984-1987.
- ELDEM, S.Hakkı; "Onyedinci ve Onsekizinci Asırlarda Türk Odası", **Güzel Sanatlar Dergisi**, S.5, İstanbul, 1944, s.1-28.
- ELDEM, S.Hakkı; "Türk Evi", **Ülkü**, S.II/22, Ankara, 1942, s.10-15.
- ELDEM, S.Hakkı; Türk Evi Plan Tipleri, İstanbul, 1955-1975.
- ESİN, Emel; "IX-XII. Yüzyıl Uygur Köşklerinden Safranbolu Ev Mimarisine Gelişme", **MTRE Bülteni**, No:5-6, 1976, s.15-18.
- GABRIEL, Albert; Une Capitale Turque, Brousse, Paris, 1958.
- GABRIEL, Albert; Monuments Turks D'anatolie, C.II, Paris, 1931-1939.
- GOODWIN, Geoffrey; "The Ottoman House", **A History of Ottoman Architecture**, London, 1975, s.428-453.
- GÜNAY, Reha; Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri, İstanbul, 1998.
- GÜNDOĞDU, Hamza; "Geçmişten Günümüze Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar", **Şehr-i Mübarek Erzurum**, Erzurum Belediyesi Yay., Ankara, 1989, s.137-240.
- GÜNDOĞDU, Hamza; "Genel Özellikleriyle Erzurum Evleri", **Atatürk Üniv. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S.3, Erzurum, 1997, s.27-37.
- HOTAN, Harbi; "Erzurum'da Sivil Mimari ve Özellikleri", **Arkitekt**, S.171-172, İstanbul, s.1946.
- HOTAN, Harbi; "Erzurum Evleri", **Arkitekt**, C. XVI, S.1-2, 1947, s. 27-30.
- KARABEKİR, Oya.; "Erzurum Mutfakları", **Türkiyemiz**, S.43, İstanbul, 1984, s.1-6.
- KARPUZ, Haşim; "Türk Evi. Osmanlı Evi", **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.X, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 450-456.
- KARPUZ, Haşim; Türk İslâm Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri, Ankara, 1993.
- KAZMAOĞLU, M.- TANYELİ, Uğur; "Anadolu Konut Mimarisinde Bölgesel Farklılıklar", **Yapı**, No: 38, 1978, s. 28-41.
- KUBAN, Doğan, "Türkiye'de Malzeme Koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerine Bazı Gözlemler", **Mimarlık**, No: 36, 1966, s. 15-20.
- KUBAN, Doğan; "Anadolu Kentlerinin Tarihsel Gelişimi ve Yapısı Üzerine Gözlemler", **Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler**, İstanbul, 1982, s. 141-170.

- KUBAN, Doğan; “Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişme.: Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gözlemler”, **Vakıflar Dergisi**, S.VII, İstanbul, 1968, s.53-73.
- KUBAN, Doğan; “Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler”, **Sanat Tarihimizin Sorunları**, İstanbul, 1975, s. 192-211.
- KUBAN, Doğan; Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İstanbul, 1965.
- KUBAN, Doğan; “Çağdaş Kültürde Ulusal Üslup nedir? Ne Değildir?”, **Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri**, (11-12 Haziran 1984, İstanbul), İstanbul, 1985, s.7-13.
- KUBAN, Doğan; Türk Hayat'lı Evi, İstanbul, 1995.
- KUBAN, Doğan; Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul, 1995.
- KUBAN, Doğan; “Türkiye’de Malzeme Koşullarına Bağlı Geleneksel Konut Mimarisi Üzerine Bazı Gözlemler”, **Mimarlık**, No: 36, 1996, s.15-20.
- KURAN, Abdullah; “Türk Mimarisinde Çeşitli Üsluplar Üzerine Görüşler”, **Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri**, (11-12 Haziran 1984, İstanbul), İstanbul, 1985, s.61-66.
- KÜÇÜKERMAN, Önder; Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, İstanbul, 1991.
- ORHONLU, Cengiz; Osmanlı İmparatorluğu’nda Şehircilik ve Ulaşım, İzmir, 1984.
- ÖGEL, Bahaeddin; Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür Bakanlığı Yay., C.3, Ankara, 1991.
- ÖZER, Bülent; “Olumlu ve Olumsuz Uygulanışlarıyla Mimari Yaratmada Tarih ve Geleneğin Yeri”, **Yapı**, S.85, İstanbul, 1980, s.19-37.
- ÖZER, Filiz; Çağdaş Mimari Dizaynlamada Tarihsel Sürekliliğin Değerlendirilmesi, İTÜ Yay., İstanbul, 1982.
- SIRRI, Bilge; “Erzurum Ev Teşkilatı”, **HBD**, C.VII, S.80, İstanbul, 1938.
- SÖZEN, Mctin- TANYELİ, Uğur; Türk Konut Mimarisi Bibliyografyası, İstanbul, 1984.
- SÖZER, A.Necdet; “Erzurum Coğrafyası Tabii ve Beşeri Özellikler”, **50. Yıl Armağanı, Erzurum ve Çevresi**, C.I, Erzurum, 1974, s.27-38.
- TEKELİ, İlhan; “Osmanlı İmparatorluğunda Kent Planlama Pratiginin Gelişimi ve Kültürel Mirasın Korunmasındaki Etkileri”, **İslâm Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler**, C.I, İstanbul, 1996, s.354-371.
- TUNCER, O.Cezmi; “Mimaride Türk Milli Üslubu İlkeleri” **Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri**, (11-12 Haziran 1984, İstanbul), İstanbul, 1985, s.31-33.
- ÜLGEN, A.Saim; “Anadolu- Türk Evinin İnşai ve Mimari Hüviyeti”, **Mesleki ve Teknik Öğretim**, S.8, Ankara, 1953, s.53-73.

Çizim 1 : Erzurum Evinin Tandırrevi Merkezi Zemin Kat Planı (N. Karpuz'dan)

Çizim 2 : Erzurum'un XIX. Yüzyıla Ait Bir Gravürü (E. Kılıç'tan)

Resim 1 : Tarihi Bir Erzurum Evi

Resim 2 : Erzurum'da Tandirevinden Bir görünüm

Resim 3 : Erzurum Evinde Tandirevinin klasik örtüsü olan kırlangıç örtü (Somunoğlu Evi)

Resim 4 : Erzurum Evi'nden Selamlık Tavani

Resim 5 : XIX. Yüzyıl Erzurum Evi'nde cephedeki mimari değişikim ve balkon uygulaması

Resim 6 : Erzurum Evi'nde türkîç uygulaması

Resim 7 : Erzurum Evi'nde kehriz uygulaması

Resim 8 : Erzurum Evi'nde dışa kaplı bahçe uygulaması

Resim 9 : Günümüz Erzurum'undan çarpık yapılaşmayı yansıtan bir görünüm

Resim 10 : Günümüz Erzurum'undan çarpık yapılaşmayı yansıtan bir görüntü

Resim 11 : Erzurum Evi'nde işlev eksikliğini yansıtan bir görünüm

Resim 12 : Günümüz Erzurum Sokağı